

Vereniging van
Zeeuwse Gemeenten

Afschrift ter kennisneming

17014249

Zeeland

De colleges van burgemeester en wethouders
van de gemeenten in Zeeland
cc. Griffiers

PROVINCIE ZEELAND	
AFD. SG	AMBT.
AFD. TERPILIN	pb-sta
DATUM	- 7 JULI 2017
DOC.NR.	17014249
ZAAK NR.	
CLASS.	

onderwerp
Investeringsprogramma Zeeland in
Stroomversnelling en voorstel m.b.t.
fondsvorming

kenmerk

17014748

behandeld door
Koos de Groot
0118-631455

verzonden
- 7 JULI 2017

Middelburg, 4 juli 2017

Geachte leden van de Colleges van B&W,

Het Advies van de Commissie Balkenende heeft het afgelopen jaar de politieke en bestuurlijke agenda in Zeeland nadrukkelijk beïnvloed. De analyse en voorgestelde oplossingsrichtingen van de commissie kregen brede (h)erkenning in Zeeland. Zeeland heeft het advies als strategische agenda opgepakt en de bestuurlijke proeftuin "Maak verschil" gestart om de bestuurskracht te versterken.

Het advies vormde ook de basis voor partijen uit de 3 O's (ondernemers, onderwijs/onderzoek en overheden) om te komen tot concrete uitvoeringsklare projecten. Dit is in goede onderlinge samenwerking tussen diverse partijen in (en zelfs buiten) Zeeland met veel energie opgepakt.

Het resultaat van deze inspanningen, "het Investeringsprogramma Zeeland in Stroomversnelling", bieden wij u hierbij met trots aan en is nadrukkelijk de verdienste van alle betrokken partijen.

Toezegging vanuit het Kabinet

Op 20 april is het investeringsprogramma door een vertegenwoordiging vanuit Zeeland aangeboden aan het Kabinet. Inmiddels heeft het Kabinet haar steun aan de uitvoering van het programma en de concrete projecten toegezegd. Met een rijksbijdrage van 25 mln. euro en bijdragen vanuit de provincie, gemeente Middelburg, kennisinstellingen en bedrijven wordt een totale investering gedaan van ruim 60 mln. euro in de versterking van de economische structuur van Zeeland.

Ook heeft het rijk voorgesteld de tijdelijke Taskforce structuurversterking om te vormen naar een structurele "Economic Board Zeeland". Het ministerie van EZ heeft daarbij aangeboden bereid te zijn hierin te gaan deelnemen. Zo blijven zij ook in de toekomst met ons meedenken, zodat vanuit Zeeland blijvend aansluiting wordt gevonden bij nationale ontwikkelingen en stimuleringsregelingen. Ook verwacht het rijk dat deze board een rol gaat vervullen bij de verdere implementatie en doorontwikkeling van het Investeringsprogramma.

Hoe we komen tot een "Economic (of Regional) board" is nog punt van nadere aandacht, waar we ook als overheden samen met andere betrokken partijen goed over na willen denken. We bezien dit ook in samenhang met de discussie die inmiddels is gestart over het effectiever en efficiënter organiseren van de overlegstructuren. Daarbij betrekken we ook het advies van de Zeeland coördinator over de mogelijke werkwijze en inrichting van zo'n board.

Maak verschil

Binnen de bestuurlijke proeftuin "Maak verschil" worden in 2017 drie lijnen ingezet:

- Het aanwijzen van bestuurlijke aanspreekpunten per actielijn.
- Het betrekken van Raden, Staten en AB-leden bij de actielijnen om het commitment te behouden en te versterken.
- Gezamenlijke fondsvorming als middel om de gezamenlijke governance te versterken.

Aanjaaggelden Zeeland in stroomversnelling

Onderdeel van het pakket vormen ook de zogenaamde "anjaaggelden". Het hebben van extra financiële middelen werkt heel positief om partijen samen te laten werken aan innovatieve projecten. Als onderdeel van de rijksmiddelen is een eenmalige bijdrage in de vorm van aanjaaggelden toegezegd.

Deze middelen zullen onder andere via de te vormen Economic of Regional Board en met behulp van een 'deskundigencommissie' worden benut om ook in de toekomst nieuwe projectvoorstellen te ontwikkelen en andere maatregelen in gang te zetten om het vestigingsklimaat, inclusief de acties gezonde regio en toerisme en leefbaarheid te versterken. Voor het lopende en komende jaar zijn daarvoor naar verwachting al behoorlijk wat middelen beschikbaar, zodat hiermee alvast een start gemaakt kan worden.

Voorstel voor een gezamenlijk Zeeuws fonds

Om blijvend de economische structuur te versterken is er inmiddels verkennend gesproken om te komen tot aanvullende fondsvorming. Dit idee kwam o.a. al naar voren tijdens de bijeenkomst met Raden en Staten over de bestuurlijke proeftuin "Maak verschil" en het advies van de Commissie Balkenende op 14 december 2016 in Goes. Uit een peiling onder de aanwezigen bleek er zeer veel steun te zijn voor de gekozen actielijnen uit het advies van de Commissie Balkenende en het hiervoor vormen van een stimuleringsfonds. Ook tijdens de laatste Algemene vergadering van Aandeelhouders van Impuls en de bijeenkomsten op 27 juni jl. van het VZG portefeuillehouders overleg Economie en de Tafel van 15 bleek er veel steun te zijn om hiervoor op korte termijn al een begin mee te maken.

Op verzoek van de wethouders Economie uit de VZG verzoeken we u via deze brief om bij de begrotingsvoorbereiding 2018 alvast een reservering te maken van 1 euro per inwoner. Hiermee geven we een belangrijk signaal dat we niet alleen met woorden, maar ook met daden de krachten bundelen en samenwerken aan regionale opgaven. De besluitvorming over een structurele bijdrage kan dan na de verkiezingen plaatsvinden.

Uit het traject "Maak verschil" om de bestuurlijke slagkracht op economisch gebied te versterken, kwam ook al naar voren dat echte steun af te lezen is aan het ook in financiële zin meedoen aan een gezamenlijk fonds. In andere regio's blijkt dit een goed middel te zijn om gezamenlijk slagkracht te ontwikkelen en regionale doelen te realiseren. De Provincie zal zich inspannen de bijdragen vanuit de gemeenten te verdubbelen. Zo denken we de 'motor' om te komen tot structuurversterking draaiende te houden met concrete projecten en andere vestigingsklimaat en leefbaarheids-versterkende maatregelen.

Vervolg

Vanzelfsprekend zullen we u betrekken bij de nadere uitwerking van het voorstel voor een "Zeeland fonds ter versterking van de (economische) structuur". In de VZG is hiervoor al afgesproken dat er op voorstel van een ambtelijke projectgroep en Impuls Zeeland een bestuurlijke begeleidingsgroep komt. Dat zijn de burgemeester van Noord-Beveland (tevens lid van de Stuurgroep "Maak verschil"), de wethouder economie van Terneuzen en de voorzitter van de VZG.

Op basis van de gezamenlijke voorbereidingen maken we een plan van aanpak zodat het fonds verder kan worden uitgewerkt. Aandachtspunten daarbij zijn onder andere de reikwijdte, criteria en governance van het fonds. We zullen het concretere voorstel verder toelichten in de bijeenkomst van de Tafel van 15 in oktober, waarbij we ook ervaringen uit andere regio's zullen meenemen.

Eind van het jaar kunnen we het concretere voorstel dan toelichten tijdens de gezamenlijke bijeenkomst met Raads- en Statenleden.

Gelet op het belang hierbij ook de Raadsleden te betrekken verzoeken we u deze informatie ook te delen met uw Raad.

We hopen u hiermee voor dit moment voldoende te hebben geïnformeerd en zien uit naar het gezamenlijke vervolg hierop!

Met hartelijke groet,

namens het College van Gedeputeerde Staten,

drs. R.J. van der Zwaag
Voorzitter VZG

Han Polman
Commissaris van de Koning in Zeeland

Afschrift aan leden van Provinciale Staten. De provinciale bijdrage is opgenomen in de reeds aangeboden Zomernota.

PS. Bijgaand zend ik u 2 exemplaren toe van de gedrukte versie van het "Investeringsprogramma Zeeland in Stroomversnelling" en de Kabinetsreactie hierop. Het laatste nieuws over het Investeringsprogramma en andere relevantie ontwikkelingen leest u in bijgaande nieuwsbrief Economische Structuurversterking <https://voor.zeeland.nl/structuurversterking>. Op deze site is ook de digitale versie van het "Investeringsprogramma" te vinden.

Projectvoorstellen voor economische structuurversterking

Investeringsprogramma Zeeland in Stroomversnelling

ZEELAND

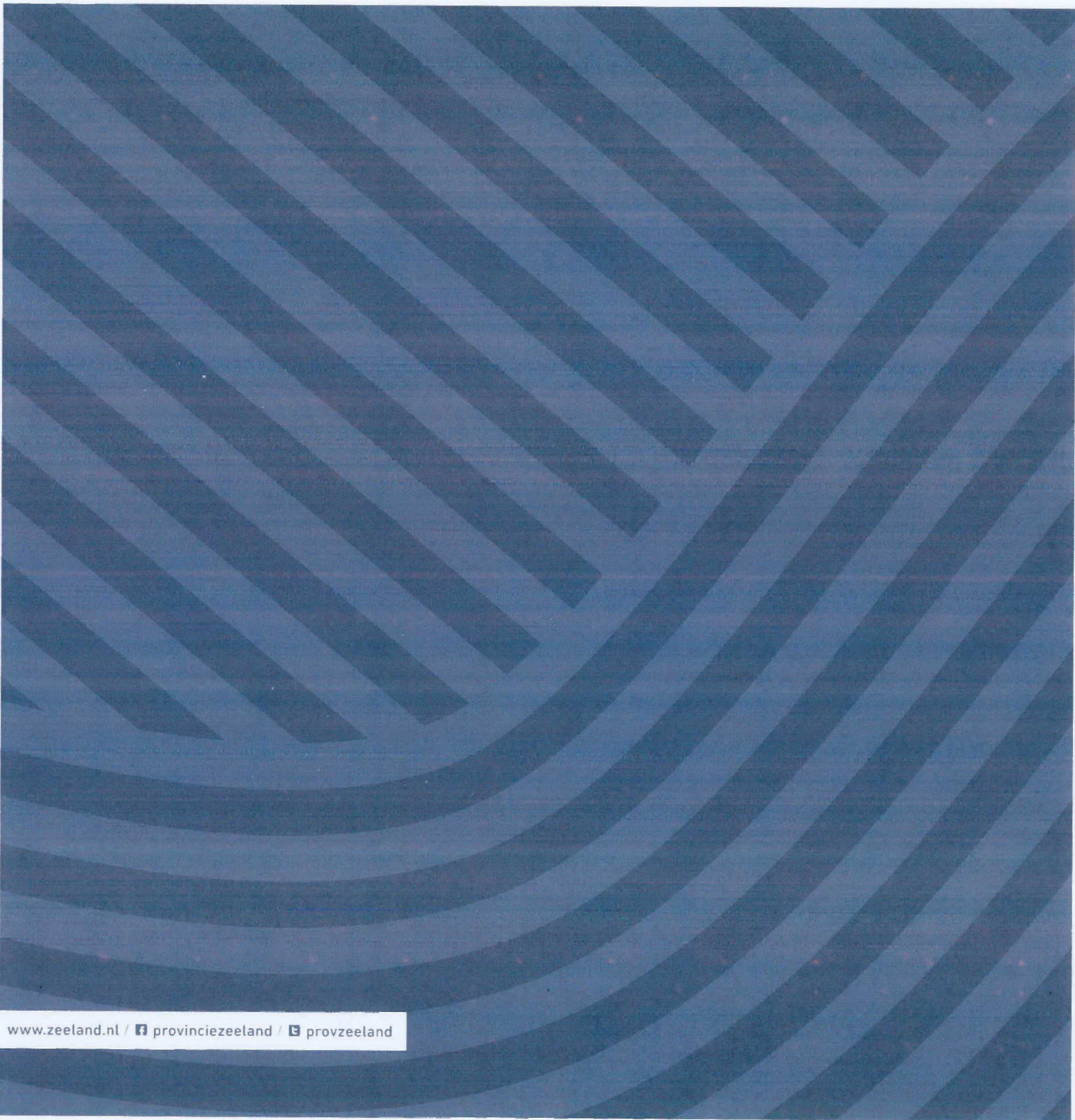
LAND IN ZEE

Implementatie naar aanleiding van het Advies van de Commissie Balkenende

April 2017

www.zeeland.nl / [provinciezeeland](#) / [provzeeland](#)

Voorwoord

Dit Investeringsprogramma Zeeland in Stroomversnelling is het resultaat van intensieve samenwerking. Zeeuwse ondernemers, kennisinstellingen en overheden slaan de handen ineen en willen samen aan de slag met deze agenda voor Zeeland.

De wil om samen te werken, ook met omliggende regio's, is er. Het besef dat krachten bundelen tot resultaat leidt, is aanwezig. Dat gaf alle betrokken partijen de energie die het mogelijk maakte om nu, nog geen jaar na het verschijnen van het rapport van de commissie Structuurversterking en Werkgelegenheid, dit investeringsprogramma te presenteren.

Successen zijn de samenwerking tussen overheden in de pilot Maak Vershil. Maar ook buiten de provinciegrenzen werken we samen. De havensamenwerking tussen Zeeland Seaports en Gent heeft een boost gekregen met het fusieonderzoek. Dit naast de goede contacten die zijn opgebouwd met de haven van Rotterdam. Er zijn samenwerkingsafspraken met onder andere Brabant. Er is uitwisseling van kennis en ervaring op vele dossiers en we starten gezamenlijk projecten op.

Dank aan de ministers Kamp en Dijsselbloem die hebben toegezegd zich in te spannen om samen met de regio te investeren in economische structuurversterking, en daarmee de aanzet tot het nu voorliggende programma hebben gegeven. Die hulp heeft de regio nodig! De ambities en goede plannen zijn er, meer dan er middelen beschikbaar zijn. De financiële mogelijkheden van met name de Provincie worden sterk beïnvloed door andere dossiers, in de eerste plaats Thermphos. Desondanks zullen we als regio en als Provincie ons uiterste best doen om de middelen voor de regionale inzet vrij te maken. Ik heb er alle vertrouwen in dat we samen met het Rijk daar goede oplossingen voor kunnen vinden.

Hierbij wil ik Zeelandcoördinator Jan van der Eijk en alle andere betrokken partijen bedanken. Er is veel energie losgekomen. De eerste mijlpaal is bereikt. We willen aan de slag met deze projecten. Volgende projecten zullen zich aandienen. Zeker nu we hebben geïnvesteerd in versterking van de samenwerking, zowel buiten de regio als met de rijksoverheid. Nieuwe uitdagingen en kansen zullen komen. Ik hoop en reken op een voortdurende samenwerking met alle partijen in het belang van de Zeeuwse economie.

Jo-Annes de Bat,

Gedeputeerde Economie en Financien
Voorzitter Taskforce Structuurversterking en Werkgelegenheid Zeeland

Inhoudsopgave

Voorwoord	1
Over het investeringsprogramma	3
Kaart: Projecten in de regio	
Systeemversterkende projecten	
SDR Industrieel Infrastructuurfonds	9-10-11
Aanjaagfonds Zeeland in Stroomversnelling	13-14-15
Kennis- en sectorversterkende projecten	
Joint Research Centre	17-18-19
Wind op Zee	21-22-23
Tidal Technology Center	25-26-27
Innovatiefinanciering	
Versterking innovatie-infrastructuur en -fondsen	29-30-31
Bijlage	
Verdeling middelen en overige afspraken	

Aanleiding

De Zeeuwse economie wordt op termijn bedreigd. Dat is de conclusie van het advies *Zeeland in Stroomversnelling* van de Commissie Structuurversterking en Werkgelegenheid onder leiding van Jan Peter Balkenende. Zeeland heeft het actieprogramma als dé strategische agenda voor Zeeland omarmd. We hebben met het adopteren van het actieprogramma een lange termijn strategie ingezet, gericht op duurzame economische structuurversterking. Dit vraagt om het maken van keuzes. Dat is een opgave, omdat het maken van keuzes en een vervolg geven daaraan, massa en slagkracht vereisen die Zeeland op dit moment ontbeert. Minister Kamp van Economische Zaken en minister Dijsselbloem van Financiën vroegen Zeeland met concrete projectvoorstellen¹ te komen waaraan het Rijk kan bijdragen. Zo kan de regio het lange termijn proces dat is ingezet versnellen en de gewenste stroomversnelling realiseren. Daartoe is dit investeringsprogramma gemaakt: een samenhangend pakket van structuurversterkende projecten waar een rijksbijdrage het verschil maakt. Parallel aan deze aanvraag werken we gestaag verder aan de acties die zijn ingezet.

Gezamenlijk doel

Het gezamenlijke doel van regio en Rijk is tot duurzame economische structuurversterking van Zeeland te komen.

In het advies van de commissie Structuurversterking en Werkgelegenheid zijn randvoorwaardelijke en prioritaire acties benoemd voor structuurversterking. De inzichten die sinds de zomer van 2016 zijn opgedaan, onder andere in de Taskforce Structuurversterking² en door de Zeelandcoördinator,

“De opgave is als regio zodanige keuzes te maken dat deze als versterkend werken voor Zeeland op (middel)lange termijn en daarmee een bijdrage leveren aan een structureel beter beeld voor de economie van Zeeland.”

Zeeland in Stroomversnelling, actieprogramma voor duurzame economische groei, regionale inbedding en bestuurlijke daadkracht.
2 juni 2016

werken door in de concrete projectvoorstellen zoals die nu voorliggen. De economische clusters logistiek, industrie (chemie), Wind op Zee, toerisme, Deltatechnologie en agro/food vervullen een cruciale rol. De ontwikkel- en organisatiekracht van deze sectoren is noodzakelijk om stappen te zetten. Immers, het gaat hier om nieuwe technologieën en nieuwe toepassingen. Dit vraagt om cross-sectoraal denken en werken vanuit sectorale kracht. In tabel 1 is weergegeven hoe de economische clusters en projecten binnen het voorstelde investeringsprogramma zich verhouden tot de actielijnen en thema's uit het advies van de Commissie Structuurversterking en Werkgelegenheid.

“Het kabinet hecht waarde aan het bieden van perspectief voor de provincie Zeeland. Daarbij is er oog voor de ontwikkeling van een robuuste sociale en economische structuur en nieuwe werkgelegenheid. Het actieprogramma is [...] realistisch en het draagt bij aan een betere basis voor de toekomst van Zeeland.”

Reactie van de minister van Economische Zaken op het actieprogramma Zeeland in Stroomversnelling.

¹ Ondersteund door de Tweede Kamer eind 2016, mede door de moties Bisschop (29 697, nr. 30) en Cegerek (44550 XII, nr. 37)

² De Taskforce Structuurversterking bestaat uit twee vertegenwoordigers van het bedrijfsleven, twee vertegenwoordigers van de kennisinstellingen, twee vertegenwoordigers van de regionale overheden en een vertegenwoordiger van EZ.

Economische clusters	Thema's						Actielijnen Commissie Structuurversterking en Werkgelegenheid
	Energie- transitie	Circulair	Bio- based	Digitaal / IT	Kennis	Human Capital	
Logistiek	-	✓	-	✓	✓	-	Havensamenwerking
Industrie	✓	✓	✓	✓	-	-	SDR / circulaire economie / biobased economy
Wind op Zee	✓	-	-	✓	✓	✓	Experimenteergebied energietransitie en deltatechnologie
Toerisme	-	✓	-	✓	✓	-	Gezonde regio en toerisme
Deltatechnologie/ Energie uit water	✓	✓	-	✓	✓	✓	Experimenteergebied energietransitie en deltatechnologie
Agro / Food	✓	✓	✓	✓	✓	✓	SDR / circulaire economie / biobased economy

Tabel 1: Economische clusters en projecten

Basisvoorwaarden voor economische structuurversterking zijn:

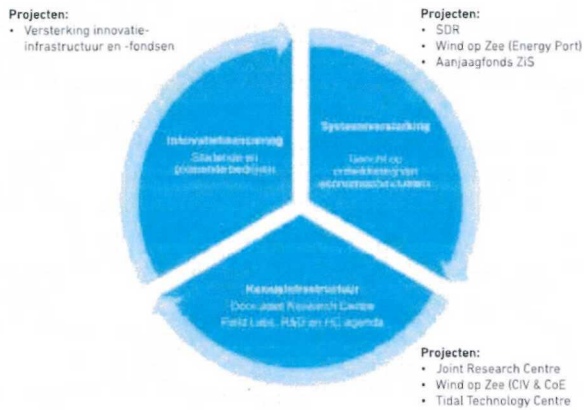
- Een goede kennisinfrastructuur
- Systeemversterking in de economische clusters
- Vergroten van het valorisatievermogen voor startende en groeiende bedrijven

Om een blijvende versnelling te realiseren in de Zeeuwse economische sectoren is het van groot belang dat we op deze niveaus actie ondernemen. Met het voorgestelde investeringsprogramma gebeurt dat ook, zie figuur 1.

Het geheel van deze projecten is meer dan de som

der delen. Ze versterken elkaar en de Zeeuwse economie. We kiezen bewust niet voor het opzetten van subsidie gedreven projecten, maar zetten in op het inrichten van duurzame economische clusters die in de toekomst 'self propelling' zullen zijn.

De actielijnen zoals voorgesteld door de commissie Structuurversterking en Werkgelegenheid zijn het vertrekpunt voor het hier voorliggende programma. Dat programma dekt niet alle actielijnen af. Alleen die projecten die voldoen aan de criteria zoals door de commissie gesteld (zie hierna) zijn nu opgenomen. Wel zijn op alle lijnen inmiddels acties in gang gezet.

Figuur 1 Drie elementen van structuurversterking

In de tabel op bladzijde 7 is beknopt de stand van zaken per actielijn weergegeven.

Samenhangende projectvoorstellen

Zeeland is, samen met partijen buiten de regio, aan de slag gegaan om tot passende projectvoorstellen te komen. Tussentijds is hierover overleg gevoerd met EZ en andere betrokken departementen, waaronder OCW, BZK en IM. Indirect is vanuit FIN meege gedacht over het vinden van oplossingen voor de financiering van de plannen. Ook is afgestemd met omliggende regio's. Vanuit Zeeland zijn criteria gehanteerd om te komen tot de uiteindelijke selectie van projectvoorstellen.

Dit is in de eerste plaats het criterium van relevantie: het project moet bijdragen aan duurzame economische structuurversterking van Zeeland. Daarnaast gaat het om kwalitatieve criteria die zijn ontleend aan de commissie Structuurversterking en Werkgelegenheid:

- **Commitment.** Binnen de regio moet breed

urgentie worden gevoeld en de bereidheid en het vermogen bestaan om actie te ondernemen.

- **Concreetheid.** Er dient een projectplan of business case te zijn met een doel, een beoogd resultaat en aanpak waarbij de belangrijkste randvoorwaarden zoals capaciteit en benodigde middelen zijn ingevuld.
- **Benutting van de schaal en kwaliteit van andere regio's.** Gebrek aan schaal en massa is een bedreiging voor Zeeuwse initiatieven. Om dit tegen te gaan is het nog meer nodig gebruik te maken van de schaal en beschikbare kwaliteiten van omliggende regio's. Wanneer dit grensoverschrijdend plaatsvindt vergroot het bovendien de mogelijkheden op Europese cofinanciering.
- **Bijdrage aan nationale en/of internationale (Europese) ambities.** Een bescheiden schaal heeft als voordeel dat het mogelijkheden biedt als experimenteeromgeving. Dit heeft echter alleen betekenis wanneer initiatieven zijn ingebed in een grotere agenda. Dit kan door initiatieven niet alleen vanuit het Zeeuws belang te benaderen, maar ook vanuit hun bijdrage aan nationale of internationale (Europese) ambities.
- **Betrokkenheid van de triple helix.** Om tot een effectief regionaal-economisch programma te komen is betrokkenheid van zowel overheid, onderwijs- en onderzoeksinstituten en bedrijfsleven cruciaal.

Er zijn de afgelopen maanden meer projectvoorstellen ingediend dan er nu voorliggen. Het hanteren van deze criteria leidde tot de conclusie dat een groot aantal projecten (nog) niet rijp is om in dit stadium mee te nemen of elders ondergebracht kunnen worden. Sommige projecten werken we de komende periode vanuit de zogenaamde "aanjaagmiddelen" uit tot investeringsrijpe projecten.

Mocht in de komende maanden blijken dat een projectvoorstel door onvoorziene omstandigheden niet tot uitvoering komt, dan fungeert dit 'aan-

jaagpakket' als communicerend vat, en werken we vanuit dat pakket toe naar een volwaardig alternatief project.

Via de governance op het investeringsprogramma wordt de kwaliteit van het voorstel geborgd.

Hiermee zit het werk er echter nog niet op. Het is zaak de in de afgelopen maanden ingezette dynamiek en kwaliteitssprong uit te bouwen, waarbij Zeeland - met behulp van het ministerie van EZ - ook beter de bestaande stimuleringsregelingen weet te benutten doordat het innovatie-systeem structureel versterkt is (over de provinciegrenzen heen). Om deze ingezette koers ook in de toekomst te borgen, is de strategische agenda uit het actieprogramma voor Zeeland de basis voor de hernieuwde samenwerking met West-Brabant in het Delta Network (voorheen Strategic Board Delta Region). Zij kunnen de structuurversterking in de regio blijvend stimuleren op basis van kansrijke thema's en maatschappelijke uitdagingen. Ook zijn ze de linking pin

om de bovenregionale samenwerking aan te gaan. Tot uiterlijk 1 januari 2018 fungeert de huidige Taskforce Structuurversterking als de Economic Board Zeeland. De komende periode zal gewerkt worden aan de overgang van de Taskforce naar een permanente Economic Board Zeeland. Gedachte is die te laten bestaan uit een vertegenwoordiging vanuit het ministerie van Economische Zaken en de triple helix partners in Zeeland (bedrijfsleven zoals de BZW, Portiz, kennisinstellingen, gemeentebestuur en Impuls Zeeland). De komende periode zal de Zeelandcoördinator zich focussen op de uitvoering van de projecten en een goede borging. Daarmee wordt de rol van de taskforce, als tijdelijke aanjaagmotor, opgeheven en ingebed bij de verantwoordelijke uitvoeringpartners, zodat het actieprogramma een duurzaam economisch effect blijft houden. Zeeland, en niet in de laatste plaats de Provincie, heeft zich gecommitteerd aan dit programma: de regio wil voor dit pakket gaan!

Actieprogramma Zeeland in Stroomversnelling	Toelichting	Projectfiche	Gevraagde Rijksbijdrage in het kader van Zeeland in Stroomversnelling
SDR / circulaire economie / biobased economy	<p>Concretisering van deze actie vindt plaats in twee sectoren: het haven-industrieel complex en agrofood.</p> <ul style="list-style-type: none"> • SDR en circulaire economie wordt uitgewerkt vanuit het haven-industrieel complex en kent een regionale focus op de Kanaalzone en het Sloegebied. Het in het najaar van 2016 gesloten convenant "Ambitie 2030: Duurzaamheid werkt!" vormt het kader – ook economie, arbeidsmarkt en natuur komen aan de orde. • De agro-food sector richt zich op het concretiseren van acties rondom biobased binnen de Zuidwestelijke regionale agenda Biobased Delta en Food Delta. Uitdaging is een vervolg geven aan projecten (opschaling). 	SDR revolverend industrieel infrastructuurfonds	€ 1 mln.
Experimenteergebied energietransitie en deltatechnologie	<p>Op het gebied van deltatechnologie is de regio ver in triple helix samenwerking (o.a. Delta Platform).</p> <p>Op het gebied van energietransitie is Wind op Zee op dit moment het meest kansrijk gelet op aanbesteding.</p> <p>Daarnaast biedt Tidal Technology kansen voor nieuwe werkgelegenheid als opkomende sector. De aanpak is erop gericht deze 'nieuwe', zich ontwikkelende clusters, van het begin af aan zo te faciliteren en te verbinden aan aanwezige kennisinfrastructuur.</p>	Wind op Zee pakket met Centre of Expertise Wind & Energy, DeltaLAB en Energy Port Zeeland.	€ 1 mln. CoE € 0,446 mln. DeltaLAB Energy Port uit aanjaaggelden
		Tidal Technology Centre	€ 2,5 mln. + 1,6 mln. DEI subsidie

Actieprogramma Zeeland in Stroomversnelling	Toelichting	Projectfiche	Gevraagde Rijkbijdrage in het kader van Zeeland in Stroomversnelling
Bèta College	Hier is gekozen voor een groeimodel met nauwe samenhang met de clusters Delta-technology, Water & Energy en Circulair (biobased/agro-food). De eigenstandige gemeenschappelijke onderzoeksfaciliteit (JRC) is goed voor bestaande kennisinstellingen en bedrijven en kan uitgroeien tot een Bèta College.	Joint Research Centre	€ 7 mln.
Havensamenwerking	Er is een intentieovereenkomst gesloten tussen de Haven van Gent en Zeeland Seaports, gericht op intensieve samenwerking en op termijn een fusie. Daarnaast wordt op projectniveau samengewerkt met het Havenbedrijf Rotterdam, Zeeland Seaports en de Haven van Gent, zoals de rechtstreekse binnenvaartdienst voor containers tussen alledrie de havens.		
Gezonde regio en toerisme	Voor deze actie is een verkenner aangesteld. De opgave is in ontwikkeling.		
<i>Randvoorwaarden</i>			
Experimenteergebied bestuurlijke vernieuwing	De pilot Maak Verschil is volop in beweging. Zie ook actie Aantrekkelijk Zeeland. We verkennen de mogelijkheden van een bijdrage aan een fonds van Zeeuwse overheden voor versterking van het vestigingsklimaat.		
Zeeland ontwikkelingsfonds	Dit wordt o.a. opgepakt via het voorstel voor innovatiefinanciering gericht op valorisatie voor startende & groeiende bedrijven. Hierover is afstemming met de BOM geweest.	Versterking innovatie- infrastructuur en -fondsen	€ 6,5 mln.
	Daarnaast is een voorstel ontwikkeld om systeemversterking gericht op economische clusters aan te jagen, en hiervoor benodigde verkenningen en demonstratieprojecten op te starten.	ZiS aanjaaggelden	€ 4,954 mln.
Aantrekkelijk Zeeland – leefbaarheidsagenda voor Zeeland	De regio versterkt dit zelf via bv. breedband in buitengebieden en verkennende studies. Overheden zijn bereid inhoudelijke actiepunten te faciliteren met een aanspreekpunt namens de gemeenten. Verder gaan we met gerichte vragen aan de slag die bijdragen aan het vestigingsklimaat, zoals onderwijs, arbeidsmarkt, zorg, mobiliteit, cultuur en grensproblematiek.		

Projectfiche 1

SDR Industrieel Infrastructuurfonds

Achtergrond en doel project

Smart Delta Resources (SDR) is een samenwerkingsverband van 10 internationale industriële partijen in de Zuidwestelijke Delta van Nederland en Vlaanderen, ondersteund door de Provincie Zeeland, Havenbedrijf Zeeland Seaports en Economische Impuls Zeeland. SDR is gericht op het ontwikkelen van business cases die industriële symbiose creëren: het uitwisselen van energie- en materiaalstromen om kosten, energie en CO₂ te besparen. SDR werkt aan een continue pijplijn van grotere en kleinere projecten (www.smartdeltaresources.com). De betrokken bedrijven financieren 80% van het samenwerkingsverband.

Uitwisseling van energie- en materiaalstromen vindt veelal plaats via pijpleidingen. De problematiek rondom de financiering van deze industriële infrastructuur wordt breed erkend:

- Projecten zijn veelal laag renderend met lange terugverdiertijden
- De projecten zijn in de belevingswereld van de industrie vaak letterlijk en figuurlijk op grote afstand van de core-business, bevinden zich 'buiten het hek' en vereisen vaak

samenwerking (en afhankelijkheden) van nieuwe partners

- Planningshorizonten zijn lang en het benodigde commitment strekt vaak ver voorbij de planningshorizon van de industrie
- De beleefde lokale impact van een lokale site manager sluit niet altijd aan bij de perceptie van een hoofdkantoor elders in de wereld
- De impact op energie en CO₂ wordt door de markt momenteel beperkt gewaardeerd en draagt dus nauwelijks bij aan een positieve businesscase

Om dit "marktfalen" aan te pakken voorziet SDR in het oprichten van een industrieel infrastructuurfonds voor het realiseren van met name kleinere koppelingen.

Verwacht resultaat

Doel van het project is het oprichten van een revolverend SDR Industrieel Infrastructuurfonds van 10 miljoen euro gericht op het realiseren van (relatief) kleinere projecten (projectomvang circa 4 – 8 miljoen euro, waarvan ca. 250.000 tot 2,5 miljoen euro vanuit het fonds wordt gevraagd). De Rebel Group heeft hier onderzoek naar gedaan.

**SYSTEEM-
VERSTERKEND**

SMART DELTA RESOURCES

is een in Nederland uniek samenwerkingsverband met het bedrijfsleven in de "lead" dat voor 80% door de betrokken bedrijven wordt gefinancierd. Projecten die SDR uitvoert leveren een significante bijdrage aan de vermindering van de CO₂-emissie, hebben een groot herhalingspotentieel en kunnen als voorbeeld dienen voor andere industriële regio's. Het belang van deze projecten voor Nederland als geheel rechtvaardigt een rijksbijdrage voor het SDR Industrieel Infrastructuurfonds.

Trekker en betrokken partij 1

Smart Delta Resources werkt met de Provincie Zeeland aan de uitwerking van een Industrieel Infrastructuurfonds. Doel van het fonds is investeren in infrastructuur (met name pijpleidingen buiten de bedrijfspoorten) gericht op de uitwisseling van materialen- en energiestromen met een significante CO₂ impact. Om industriële symbiose projecten te realiseren zijn bedrijven bereid om te investeren in de in- en uitkoppeling van reststromen en een vergoeding te betalen voor het gebruik van infrastructuur buiten de bedrijfspoot.

Aanpak

Met name de kleinere projecten hebben behoefte aan een dergelijk fonds; voor grotere projecten zijn reeds fondsen beschikbaar en die behoeven vaak ook maatwerk. Kleinere projecten met een investeringsvolume tussen de 1 en 10 miljoen euro zijn de afgelopen jaren gerealiseerd met bijdragen uit de Green Deal Zeeland. Met deze bijdragen zijn/worden de projecten Sloewarmte (restwarmtekoppeling Zeeland Refinery, Martens Cleaning en COVRA), stoomrecompressie Dow en restwarmtekoppeling

LambWestonMeijer – Wiskerke Onions gerealiseerd. Nieuwe projecten van deze financiële omvang werken we op dit moment uit. Dit betreft onder meer het realiseren van een waterstofkoppeling tussen Dow, Yara en ICL-IP (1e fase), een opschaling van het restwarmteproject in het havengebied Vlissingen-Oost en het realiseren van een zoutuitwisseling tussen enkele bedrijven. Omdat de middelen van de Green Deal Zeeland inmiddels zijn uitgeput, willen we nieuwe projecten waar nodig met bijdragen uit het op te richten fonds realiseren.

De Provincie Zeeland wil een SDR Industrieel Infrastructuurfonds oprichten en mede financieren. Vanwege de financiële positie van de Provincie zal het hiervoor benodigde bedrag moeten worden geleend, zodat alleen de jaarkosten (rentelasten, beheerskosten et cetera) op de begroting drukken. Smart Delta Resources en de Provincie hebben gezamenlijk een opdracht aan Rebel Group verleend om een verkenning uit te voeren die zich richt op diverse aspecten van het op te richten fonds (governance, rendementseisen, mate van revolverendheid, besluitvorming, focus en voorwaarden). Daarbij kijken we nadrukkelijk naar vergelijkbare fondsen in andere regio's (waaronder fondsen bij de BOM). De uiteindelijke oprichting van het fonds is voorzien in het 3e kwartaal 2017.

Benodigde investeringen

Om tot het benodigde revolverende fonds van 10 miljoen euro te komen vragen wij van het Rijk een bijdrage van 1 miljoen euro of als subsidie voor rente- en beheerskosten. Zeeland zorgt zelf voor de overige bijdrage aan het fonds en gebruikt hierbij 1,8 miljoen euro van de Green Deal waterstofkoppeling.

Projectfiche 2

Aanjaaggelden Zeeland in Stroomversnelling

Achtergrond en doel project

Zeeland zet in op een duurzame versterking van het innovatiesysteem van de economische clusters (samenwerking van meerdere bedrijven en/of kennisinstellingen en overheden) uit het actieprogramma *Zeeland in Stroomversnelling*. Het inzetten op robuuste consortia op basis van een gezamenlijke agenda, zorgt voor een effectievere en slagvaardigere samenwerking met de partners over de grenzen (zowel in Zuid-Nederland als met Vlaanderen). Zo werken we aan robuuste ecosystemen. Er zijn hierin stappen gezet, maar het vergt tijd en inzet om te komen waar we naar toe willen.

Consortia willen kansrijke ontwikkelingen toetsen en onderzoeken of nieuwe technologieën en maatschappelijke uitdagingen kansen bieden voor de Zeeuwse clusters, waar mogelijk in samenwerking met andere regio's. Doel is om nieuwe programma's, projecten en business cases te laten ontstaan. Hiervoor zijn soms verkenningen en haalbaarheidsonderzoeken nodig.

Er zijn wel goede ideeën, maar anders dan elders zijn de problemen waarvoor onderzoek naar

oplossingen nodig is vaak niet groot genoeg om bij de nationale afweging op knelpunten aandacht te krijgen. Dat geldt bijvoorbeeld voor het MIRT wat zaken uitdrukt in voertuigverliesuren et cetera. Hierdoor mist Zeeland kansen.

Daarnaast zet Zeeland in op het faciliteren van iconprojecten: demonstraties en pilots die een toonvoorbeeld zijn van clustersamenwerking in de sectoren zoals in het actieprogramma zijn beschreven. Zeeland ontbeert hier de grotere financiële mogelijkheden die samenwerkingsregio's hebben bij het extra stimuleren van de economie en (Europese) projectaanvragen en kan zo een gelijk speelveld creëren.

Daarnaast willen we deze middelen ook inzetten voor projecten die niet in de bestaande programma's passen, maar wel een hoge private bijdrage kennen of in een eerste fase extra financiële middelen nodig hebben om tot realisatie te komen en daarmee een duurzame versterking zijn van de Zeeuwse economie.

Het gaat dan om projecten die het in zich hebben om in de toekomst als zelfstandige motoren te fungeren.

**SYSTEEM-
VERSTERKEND**

Verwacht resultaat

Om de 'inhaalslag' te maken stellen we voor in de komende 2 tot 3 jaar geld beschikbaar te maken voor de volgende zaken:

- **Het versterken van het organiserend vermogen**

Om de economische structuur duurzaam te versterken is er meer nodig dan geld voor projecten. Het is belangrijk dat er op de belangrijkste clusters sterke consortia (triple helix) zijn. Versterking qua organisatiekracht is vooral nodig op het gebied van havens/industriële complex, rondom agro/food en opkomende sectoren rondom Wind op Zee en Energie uit Water. Bij agro/food is de kracht in de regio ook evident, maar is de samenwerking op dit moment nog te gefrag-

menteerd en onvoldoende gericht op de keten als totaal. Dit gaan we versterken door bijvoorbeeld gezamenlijk te werken aan innovaties en (Europese) projectaanvragen.

- **Haalbaarheidsstudies en verkenningen**

Voorbeelden zijn: verkenning economische kansen van projecten op het gebied van 'gezonde regio', verkennende studie naar "Syngas" in het kader van SDR, verkenning optimalisering spoorontsluiting Kanaalzone Gent – Terneuzen (KGT) en/of Zeeland – Antwerpen (VEZA) en onderzoek bundeling agro-food initiatieven.

- **Demonstratieprojecten en pilots**

De ambitie van Zeeland is om proeftuin voor nieuwe (technologische) ontwikkelingen te zijn. Dat betekent realisatie van demonstratieprojecten en pilots. Voor dergelijke projecten is

vaak regionale (publieke) cofinanciering nodig om deze projecten in de regio te doen neerslaan. Toonaangevende projecten kunnen een significante bijdrage leveren aan de Zeeuwse economie en kunnen voor de eerste (overbruggings) fase een beroep doen op de aanjaagmiddelen. Voorbeelden van projectideeën zijn: een programma rondom Circulair bouwen (voor de recreatiesector en de Zeeuwse instelling voor geestelijke gezondheidszorg Emergis en kennisdeling en ontwikkeling), oil to plastic, waste to chemicals, batterij technologie in combinatie met smart grids, blue energy.

Trekker en betrokken partijen

De Provincie Zeeland treedt op als trekker, in nauwe samenwerking met het ministerie van Economische Zaken.

Aanpak

Voor de aanpak van de versterking van de economische clusters in Zeeland willen we in de eerste plaats zoveel mogelijk aansluiten bij bestaande regelingen en governance behorende bij de verschillende nationale en Europese programma's. Dit is echter niet altijd mogelijk. Gezamenlijk met het Rijk richten we daarom een subsidie instrument in dat aanvullend is op bestaande regelingen, met een onafhankelijke deskundigencommissie om initiatieven vanuit de economische clusters te beoordelen. De Provincie Zeeland wil dit proces faciliteren met een inbedding in de provinciale regelinggeving voor de inrichting en uitvoering van deze constructie.

Governance

Voor de beoordeling en toekenning van deze middelen zal gebruik gemaakt worden van een onafhankelijke deskundigencommissie, bestaande uit financiële en inhoudelijke experts met affiniteit voor de Zeeuwse economie en kennis van Europese en nationale

subsidieprogramma's. Voor de toekenning van deze middelen zullen gezamenlijk met het ministerie van Economische Zaken kwaliteitscriteria worden opgesteld, bijvoorbeeld:

- Bijdrage aan structuurversterking van de Zeeuwse economie
  - Economische impact en innovatie
  - Mate van (bovenregionale) samenwerking
  - Competenties en kwaliteit van de business case
- Voor specifieke inhoudelijke vragen kan gebruik gemaakt worden van een bestaande pool van experts behorende bij de subsidieregelingen van Crossroads, OPZuid en MIT-Zuid.

De aanjaagmiddelen richten zich op het opwerken van huidige en toekomstige initiatieven die bijdragen aan de structuurversterking van de Zeeuwse economie, zoals beschreven in het actieprogramma Zeeland in Stroomversnelling. Verder onderzoeken we of het programma op termijn uitgebreid kan worden met bijdragen vanuit de gemeenten.

Daarnaast gaat de regio een deel van de ingediende projectvoorstellen uit eigen middelen betalen omdat ze een bijdrage leveren aan het vestigingsklimaat. Voorbeelden zijn investeringen in ICT/Breedband voor het buitengebied, zorg en toerisme en de kennis- en innovatietafels van Campus Zeeland.

Op korte termijn zal uit de aanjaagelden gestart worden met de volgende projecten: Energy Port (versterken organiserend vermogen), verkenning SDR project Syngas en demonstratieproject Circulair Bouwen bij Emergis.

Benodigde investeringen

De totale omvang van dit pakket bedraagt 6 tot 8 miljoen euro voor de periode 2017/2018/2019. De Provincie spant zich in om, zo mogelijk per jaar, 1 miljoen euro vrij te maken. Het Rijk vragen we de overige ± 5 miljoen euro bij te dragen.

Projectfiche 3

Joint Research Centre

Achtergrond en doel project

Het Joint Research Centre vormt de verbinding tussen de drie clusters van de Zuidwestelijke Delta: Deltatechnology, Water & Energie en Biobased Economy. Hierbij gaan we uit van de 'living lab' gedachte: het vinden van oplossingen voor de problemen die in de Zuidwestelijke Delta spelen als voorbeeld voor toepassingen elders in de wereld vanuit daadwerkelijke casuïstiek. Denk aan maatschappelijke opgaven rond klimaatverandering, energietransitie, grondstoffen schaarste en waterveiligheid en benutten zoet- zout omgevingen. Het Joint Research Centre vormt een intensieve samenwerking tussen Zeeuwse, Nederlandse en Vlaamse triple helix partners. Het Joint Research Centre levert een bijdrage aan economische structuurversterking door:

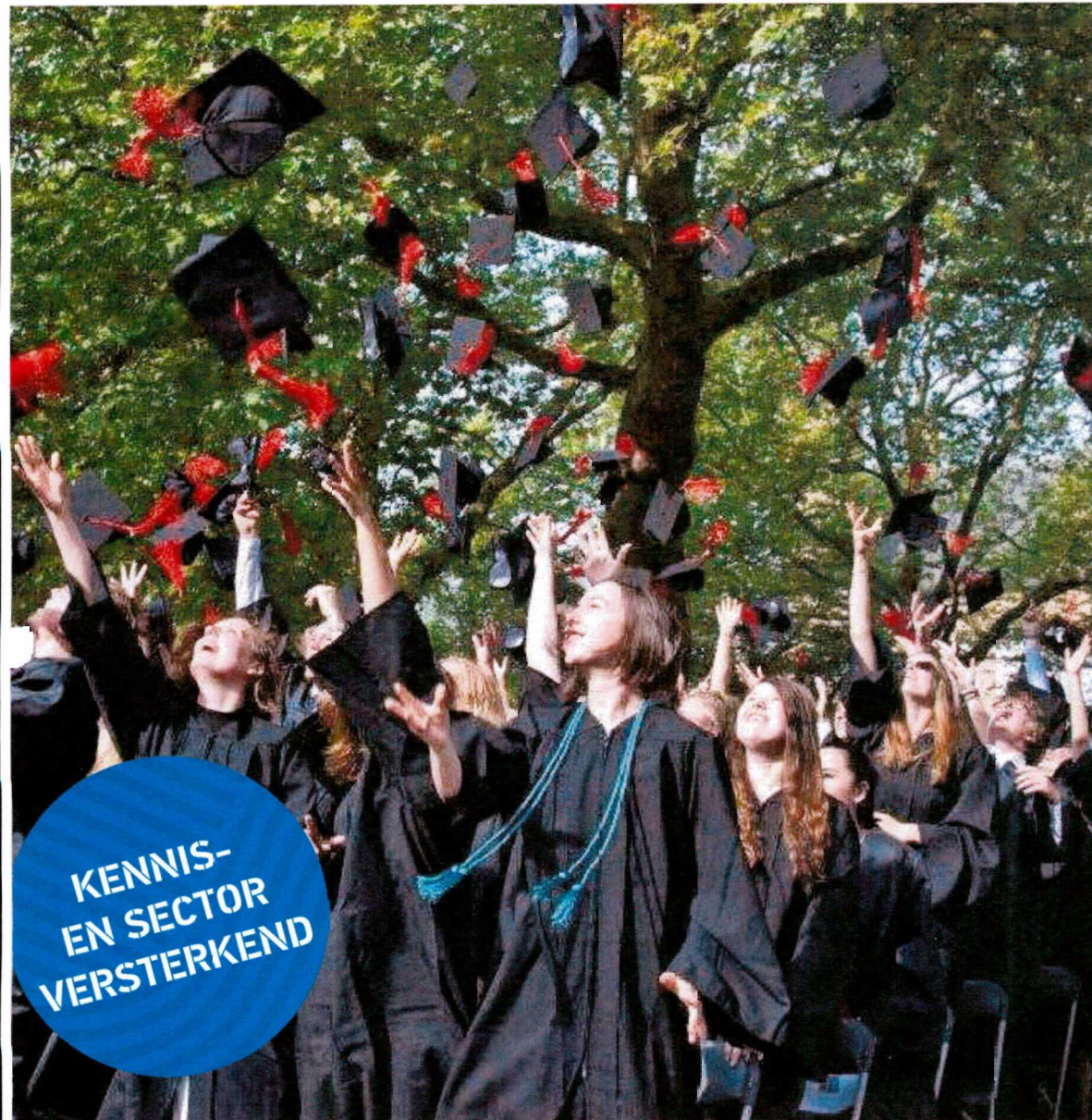
- Stimulering innovatie bij bedrijven
- Het versterken van relaties tussen bedrijven en kennisinstellingen
- De combinatie van onderzoek en onderwijs naar een nieuwe aanpak van onderzoek en onderwijs: alfa + bèta + gamma
- Het opleiden en aantrekken van hoger opgeleid kader voor bedrijven en instellingen
- Het aantrekken van meer studenten uit ruime regio en van elders naar Zeeuwse instellingen

- De versterking van het vestigingsklimaat in Zeeland voor nieuwe bedrijven

Verwacht resultaat

In 2017 - 2018 wordt het fundament gelegd door investeringen in gebouwen, faciliteiten en de opstart van onderzoeks- en onderwijsprogramma's. Het Joint Research Centre bestaat uit de volgende labs:

- **Het ecologisch lab:** met partners zoals schelpdiersector, RWS, Oesterteeltbedrijven, kreeftvisserij, Zeeuws landschap, Staatsbosbeheer, Evides, Waterschap et cetera
- **Het chemisch lab:** met partners zoals grote chemiebedrijven in Zeeland, ingenieursbureaus, RIVM, TNO, milieulaboratoria
- **Het fysica lab:** gericht op civiele techniek met partners zoals RWS, het Waterschap, Evides, de baggersector, SAZ+, Deltares, ingenieursbureaus, bouwbedrijven, Zeeland Seaports
- **De process engineering facility:** gericht op vele MKB bedrijven die in de machinebouw en systeemtechnologie actief zijn, hiertoe behoort onder andere het consortium Wind op Zee (Energy Port Zeeland)

KENNIS-
EN SECTOR
VERSTERKEND

- **Het data science lab:** dit lab ondersteunt de vier andere labs en maakt analyses (en, serious gaming voor maintenance trainingen, offshore Wind) met nieuwe IT technologie, big data en simulaties mogelijk en trekt daardoor ook vragen aan van hierin gespecialiseerde bedrijven

Trekker en betrokken partijen

HZ University of Applied Sciences en UCR zijn trekker van dit project in afstemming met Scalda. Campus Zeeland (triple helix organisatie) ondersteunt het project. De invulling van het JRC is afgestemd met andere al beschikbare

faciliteiten in de regio (NIOZ/WMR, Rijkswaterstaat, DOW, Universiteit Gent, VLIZ Oostende, Deltares, et cetera).

Aanpak

Het JRC is een netwerk van research instituten en -faciliteiten. Er wordt dus onveranderd gebruik gemaakt

van voorzieningen in bijvoorbeeld in Yerseke (NIOZ) en Terneuzen (DOW). In de hub (kern) van het Joint Research Centre bieden we ondersteunende, aanvullende en noodzakelijke faciliteiten.

De gezamenlijke lab faciliteiten die JRC biedt, worden in eerste instantie gebruikt door UCR, HZ UAS, Scalda, NIOZ, WMR. De faciliteiten zijn ook te benutten door onderzoekers van andere kennisinstellingen en bedrijven. Het JRC bevat onderzoekslabs, practica ruimtes voor HZ, UCR en Scalda, ruimtes voor bedrijven en andere instellingen om (afgescheiden) eigen onderzoek te kunnen doen en werkplaatsen waar Scalda studenten, MKB bedrijven en ook burgers kennis kunnen maken met nieuwe ontwikkelingen op de drie kernthema's.

Het JRC is daarbij het bindmiddel tussen de kennisinstellingen, researchfaciliteiten en het bedrijfsleven in de ruime Deltaregio. Het sluit onderwijs- en onderzoeksketens en is een internationaal uithangbord voor bedrijven, kennisinstellingen en overheden die meer willen weten over de unieke ontwikkelingen in de Living Labs van Zeeland.

Benodigde investeringen

Voor de realisatie van het JRC wordt een Investeringsfonds van 20,7 miljoen euro opgezet, waarin ook een bijdrage wordt gevraagd van het Rijk. Het fonds wordt dan gevuld door meerdere partijen: Rijk/EZ 7 miljoen euro, Provincie 5 miljoen euro en 8,7 miljoen euro wordt geleend tegen gunstige voorwaarden van overheden. De gemeente Middelburg is bereid 1 miljoen euro beschikbaar te stellen voor het WO deel van de exploitatie.

De HZ/University of Applied Sciences neemt als eigenaar het risico van het Joint Research Centre. In de beheersmaatschappij van het JRC hebben betrokken partijen gelijke zeggenschap over gebruik en inrichting van het JRC.

Projectfiche 4

Wind op Zee

Achtergrond en doel project

Wind op Zee richt zich op:

- **Versterking van de relatie tussen onderwijs en arbeidsmarkt (human capital):**
Kernprojecten zijn het Centre of Expertise Water & Energy en het Centrum voor Innovatief Vakmanschap DeltaLAB die hoger en middelbaar beroepsonderwijs nadrukkelijker koppelen aan regionale economische speerpunten.
- **Versterking van de organisatie- en ontwikkelkracht van het cluster:**
Kern van een cluster is netwerkvorming tussen bedrijven, kennisinstellingen en overheden. Met het bestaande platform Energy Port Zeeland is hiervoor een stevige basis gelegd, maar vergroting van slagkracht is nodig.
- **Versterking van onderzoeksfaciliteiten in het Joint Research Centre (zie projectfiche JRC).**

Verwacht resultaat

Het Centre of Expertise Water & Energy (CoE W&E) is gericht op het versterken van HBO praktijkgericht onderzoek. Praktijkgericht onderzoek levert 'voeding' voor het onderwijs dat daarmee professionals opleidt waar de markt morgen behoefte aan heeft. Zo spelen we in op de groeiende vraag naar arbeidskrachten (12.000 in 2023) in dit domein. Door verankering binnen de kennis- en innovatieagenda van de TKI Wind op

Zee kan het CoE W&E optimaal bijdragen aan de doelstelling van de TKI (40% kostenreductie van energie uit wind op zee en een zo groot mogelijke economische impact).

Vanaf 2018 komen er naar verwachting weer middelen beschikbaar vanuit het ministerie van OCW voor nieuwe Centres of Expertise. Vanwege de urgente behoefte aan goed opgeleide professionals voor de offshore wind kan Nederland niet tot 2018 wachten. Het haalbaarheidsonderzoek dat de Topsector Energie naar de CoE Wind op Zee heeft laten uitvoeren bevestigt dit beeld. Er is daarom overbrugging nodig voor de periode 2017/2018 zodat medio 2018 het Centre of Expertise al operationeel is, met een door de markt gefinancierde portefeuille van projecten.

MBO DeltaLAB Zeeland realiseert een betere aansluiting tussen middelbaar beroepsonderwijs en beroepspraktijk op het gebied van Delta Technologie, Energietransitie en Wind op Zee. Bedrijven, overheid en onderwijs hebben daarom de handen ineen geslagen om door middel van DeltaLAB Zeeland de onderwijskwaliteit verder te versterken en de in- en doorstroom en de regionale inbedding te vergroten. Het MBO- DeltaLAB Zeeland zal aansluiten op de Centres of Expertise Delta Technology en Water & Energy. Rondom de thema's wind op zee en energie uit water heeft het MBO in Zeeland te maken met een startende nieuwe bedrijfssector, zoekend naar

KENNIS-
EN SECTOR
VERSTERKEND

Aanpak

Het **Centre of Expertise Wind & Energy** heeft drie pijlers:

- 1) Opleiden van meer en beter gekwalificeerde professionals voor de arbeidsmarkt
- 2) Versnellen van de kennisvalorisatie en innovatie
- 3) Versterken internationale ambitie in onderwijs en onderzoek.

Bij de realisatie van het CoE W&E maken we gebruik van de ervaringen met het CoE Delta Technology en de doorontwikkeling daarvan tot Delta Platform. Dit betekent dat we in een periode van twee tot vier jaar toewerken naar een structurele financiering van strategische partners en incidentele bijdragen van gebruikers.

MBO DeltaLAB realiseert de ambitie door onder meer een WindLAB, opleidingen, modules en keuzedelen rond Energie- en Delta gerelateerde technologie en het ontwikkelen van een Associate Degree opleiding "Deltamanagement". Door het ontwikkelen van DeltaLAB-projecten onder leiding van een practor en het inrichten van zogenaamde living labs op locatie worden studenten voorbereid de arbeidsmarkt met real life opdrachten. Het MBO DeltaLAB staat in nauwe verbinding met het CoE W&E en het CoE Delta Technology.

Energy Port Zeeland signaleert, jaagt aan, brengt samen en faciliteert binnen de triple helix. Energy Port Zeeland doet dit op het gebied opleiding & arbeidsmarkt, onderzoek & innovatie, profilering & communicatie en, business & business development.

Benodigde investeringen

Voor de periode tot en met 2022 is ruim 12 miljoen euro nodig. Ter overbrugging en versnelling van de ontwikkeling vragen we van het Rijk 1 miljoen euro voor het Centre of Expertise Wind op Zee en ± 0,45 miljoen euro voor het MBO DeltaLAB. Daarnaast is, vanuit de aanjaaggelden, versterking van het cluster Energy Port nodig. Naast een bijdrage in de benodigde investeringskosten verzoeken wij u binnenkort de reviewcommissie bij elkaar te laten komen.

leidende thema's. Dit maakt een sterke regionale aanvraag via het regionaal investeringsfonds MBO complex en op dit moment nog te vroeg. De urgentie vanuit de arbeidsmarkt is echter dermate groot dat nu wel gestart moet worden. Daarom is nu startfinanciering nodig, zodat vanaf half 2018 reguliere middelen benut kunnen worden.

Energy Port Zeeland is een platform voor professionals en ondernemers in de ontwikkeling, realisatie en operationalisering van offshore wind. Ze zijn zich ervan bewust dat offshore wind de eigen positie kan versterken. Mensen uit onder andere de wereld van elektrotechniek, ICT en ecologie. Het doel van Energy Port Zeeland is om business uit offshore wind te realiseren door binnen de triple helix primair samen te werken op het gebied van business & business development en -rand-voorwaardelijk- ook op het gebied van opleiding & arbeidsmarkt, onderzoek & innovatie en profilering & communicatie.

Trekker en betrokken partijen

Centre of Expertise Water & Energy is een gezamenlijk initiatief van Zeeuwse en Noord

Nederlandse partijen. HZ University of Applied Sciences (HZ UAS) is trekker, in partnerschap met NHL Hogeschool en in nauwe afstemming met de MBO-instellingen Scalda in Vlissingen en Noorderpoort in Groningen. Dit consortium geeft de samenwerking met bedrijven (onder meer vanuit Energy Port Zeeland) en partijen als RWS, waterschappen, provincies, Deltares, NIOZ, Wageningen Marine Research, Technische Universiteit Delft, Universiteit Utrecht en Wageningen University & Research, Hogeschool Rotterdam en Van Hall Larenstein vorm.

MBO-instelling Scalda is trekker van het MBO DeltaLAB Zeeland in nauwe samenwerking met Hogeschool Zeeland, Provincie Zeeland, het Noorderpoort College in Delfzijl en inmiddels 70 bedrijven en instellingen vanuit het netwerk Energy Port Zeeland.

Zeeland Seaports, de Provincie Zeeland, ROC Scalda, HZ University of Applied Sciences en Eneco zijn initiatiefnemers en kwartiermakers van Energy Port Zeeland.

ENERGY PORT ZEELAND

Zeeland heeft zich sinds 2009 ontwikkeld tot marktleider in Noordwest Europa op het gebied van offshore wind. Dit is de basis van waaruit Energy Port Zeeland zich verder wil versterken en het cluster wil completeren met het onderwijs.

Projectfiche 5

Tidal Technology Center

Achtergrond en doel project

Getijdenenergie ontwikkelt zich in rap tempo tot commercieel toepasbare technologie. In Nederland zijn al diverse turbine ontwikkelaars actief, voornamelijk MKB. Het ontbreekt hen momenteel nog aan de faciliteiten om hun technologieën met het zogeheten TRL6 door te ontwikkelen, te testen en te demonstreren. Het "Tidal Technology Center Grevelingendam" (TTC-GD) is een energiedijk die voorziet in deze behoefte door, als enige in de wereld, testgoten en andere faciliteiten te bieden om innovatieve technologieën verder te brengen en export klaar te maken. TTC-GD heeft als doel het faciliteren en verder ontwikkelen van de getijdenenergiesector. Energiedijken in de Nederlandse Deltawerken kunnen een voorbeeld worden voor de delta's wereldwijd. De demonstratie in Zeeland zorgt voor een sterke positionering van het exportproduct voor heel Nederland (natte aannemerij, ingenieursbureaus en turbineontwikkelaars). Uiteindelijk zal dit de ontwikkeling van deze industrie en de kostprijsverlaging van energie uit water versneld doen verlopen. Naast verduurzaming van de elektriciteitsproductie, zal de groei van energie uit water bijdragen aan het

stabiliseren van het net, en hierdoor de uitrol van andere duurzame energiebronnen als wind en zonnepanelen ondersteunen. De volgende eigenschappen maken het TTC-GD uniek in de wereld:

- Voordelen ten opzichte van bestaande test sites. De locatie Grevelingendam zal een testcentrum (fieldlab) zijn met bi-directionele getijdenwerking met hoge stroomsnelheden. Hiermee wordt 90% van het test toepassingsgebied in de wereld voor getijdenenergie bestreken. Full-scale turbines met een geïnstalleerd vermogen tot 3 MW kunnen getest worden. Daarbij zijn alle faciliteiten zodanig opgezet dat installatie-, inspectie- en maintenance-tijden veel korter en weersafhankelijk zullen zijn.
- Zeer gunstige verhouding tussen quality, timing and cost (QTC) van de onderzoeks- en ontwikkelingsinspanningen. Ten opzichte van offshore testen zijn hier full-scale turbines direct beschikbaar tegen onshore, dus lagere kosten. De onshore locatie resulteert ook in lagere kosten voor de netaansluiting.
- Hoge visibility en visitability. Het centrum heeft een goede toegankelijkheid voor bezoekers, afnemers, leveranciers, onderzoekers et cetera.

KENNIS-
EN SECTOR
VERSTERKEND

Verwacht resultaat

De demonstratie turbines staan voor onderzoek en ontwikkeling ter beschikking aan partijen die geen eigen turbine tot hun beschikking hebben, zoals onderwijs- en onderzoeksinstellingen. Daarnaast zal de TTC-GD faciliteit voor turbinebouwers beschikbaar zijn. Hiervoor zijn meer dan zo (internationale) aanvragen ontvangen.

De geplaatste turbines zullen duurzame stroom aan het net leveren, indien als de stromingsgoten

niet verhuurd zijn aan derden voor onderzoek, testen of demonstratie. TTC-GD bouwt tevens een infotainment en technology center. Het centrum zal worden gebruikt voor het ontvangen van klanten van de technologie-eigenaren, door onderwijsinstellingen voor excursies en stages en als algemeen toeristische attractie.

Trekker en betrokken partijen

Tidal Technology Center Grevelingendam is trekker van het project. Andere betrokken

TIDAL TECHNOLOGY CENTER

Het TTC-GD is een innovatie-, test-, certificerings- en demonstratiecentrum voor getijdenergie in

Nederland. TTC-GD ondersteunt ontwikkelaars van getijdentechnologie in alle mogelijke disciplines. Het omvat 3 stromingsgoten van verschillende afmetingen om een zo breed mogelijk spectrum aan turbines en technologieën te bedienen. Het centrum levert tevens aanvullende ondersteuning om technologie-eigenaren te begeleiden in de ontwikkeling van hun turbines en componenten, van idee naar commercialisatie en export. Momenteel staan 5 demonstratieobjecten gepland met diverse varianten turbines van 5 turbinebouwers. Een van deze bouwers uit het Verenigd Koninkrijk is van plan zich in Zeeland te vestigen vanwege deze locatie/ontwikkelingen. Zo'n twintig andere bedrijven hebben een intentieverklaring getekend. Er is dus serieuze belangstelling voor deze testlocatie.

partijen zijn BT Projects BV, turbine ontwikkelaars, netwerkbedrijf Enduris, TNO, IMARES, NIOZ, HZ UAS, (Technische) Universiteiten, private partijen, zoals internationale advies- en onderzoeksbureaus en industriële partners en publieke partijen: gemeenten (Schouwen Duiveland en Goeree-Overflakkee), provincies (Zeeland en Zuid Holland), het Rijk (Ministerie EZ, IM (incl. Rijkswaterstaat), en waterrechten).

Aanpak

Als innovatie- en testfaciliteit brengt TTC-GD (inter-) nationaal de private sector, publieke sector, en onderwijs en

wetenschap (Triple Helix) bij elkaar en voert gezamenlijke meerjarige onderzoeks-programma's uit op het gebied van:

- **Economie:** turbine- en technologie-ontwikkelaars kunnen hun apparatuur hier verder ontwikkelen ten behoeve van getijdoprojecten die in diverse gebieden worden opgestart, ook met het oog op toepassingen voor de energiewinning bij stuwen in rivieren
- **Ecologie:** doen van onderzoek naar de ecologische impact van getijdenturbines zoals hun visvriendelijkheid, invloed op de morfologie et cetera
- **Energie:** opwekken van duurzame energie uit water (nationale doelstelling)
- **Waterveiligheid:** dit is een verdere uitwerking/invulling van het begrip energiedijk
- **Waterkwaliteit:** bij het in bedrijf nemen van de Flakkeese Spuisluis (FSS) zal de waterkwaliteit in het Grevelingen verbeteren

Benodigde investeringen

We vragen 4,1 miljoen euro aan het Rijk. Voor de 5 turbine bouwers waar het TTC nu al een overeenkomst mee heeft zijn/worden apart subsidies aangevraagd door de turbineontwikkelaars via BT Projects. Voor 2 turbine bouwers zijn al aanvragen goedgekeurd (OP Zuid 4f en een DEI subsidie). Voor de 3 andere turbines bouwers lopen de aanvragen. De zaken die zich richten op de turbines/ duurzame energie dienen echter los te worden beoordeeld, en maken dus geen onderdeel uit van deze aanvraag.

NB De bouwwerkzaamheden in het water van het TTC-GD moet buiten het stormseizoen gebeuren, dit betekent in de praktijk voor eind oktober 2017, daarom is er een urgentie aanwezig dat voor dit project een snelle beslissing wordt genomen (binnen 4 weken). Anders is het reële risico dat het project minimaal een half jaar vertraging oploopt.

Projectfiche 6

Versterking innovatie- infrastructuur en -fondsen

Achtergrond en doel project

Zeeuwse partners hebben, via ontwikkelingsbedrijf Economische Impuls Zeeland, een ondersteunings- en investeringsinfrastructuur opgebouwd waarin startende en innovatieve MKB ondernemers kunnen groeien en innoveren. Deze infrastructuur is mede tot stand gekomen door inzet van EZ-regelingen (zoals pre-seed), OP-Zuid, bijdragen vanuit het bedrijfsleven en provinciale subsidies. Het voldoet aan een behoefte van Zeeuwse ondernemers en draagt bij aan vernieuwing en groei van de Zeeuwse economie.

Tegelijk is het nodig om een schaa sprong in deze infrastructuur te maken. Afgelopen jaren is een goede basis neergezet. De uitdaging is om deze regionale innovatiestructuur te verstevigen en uit te bouwen. Nagenoeg alle (huidige) regionale stakeholders, met Provincie Zeeland voorop, hebben zich bereid verklaard ook de komende jaren in het ecosysteem te financieren. Gelet op de gewenste schaa sprong en ambitie is (financiële) hulp van het ministerie van Economische Zaken hierbij nodig.

Verwacht resultaat

De uitbreiding van bestaande investeringsfondsen, het opzetten van een (door)groeifonds en het opzetten van een 'business angels' netwerk is gericht op het realiseren van een Zeeuwse financieringsinfrastructuur die aansluit bij de behoeften van het regionaal bedrijfsleven en revoluerend is. Versterking van de, deels toeleidende, innovatie-infrastructuur ondersteunt dit.

Trekker en betrokken partijen

Economische Impuls Zeeland N.V. is trekker van het project. Provincie Zeeland, BOM en private investeerders (business angels) zijn partner.

Aanpak

- Verhogen capaciteit bestaande fondsen voor risicokapitaal tot 250.000 euro

De totale portefeuille van bedrijven die in de bestaande programma's deelnemen groeit jaarlijks met ongeveer 100 bedrijven. Het aanbod van (hoog)risicokapitaal ten behoeve van financieren van bedrijven of innovaties in de vroege fase in Zeeland is echter zeer schaars. Dit tekort leidt tot een bottleneck

INNOVATIE-
FINANCIERING

in de doorontwikkeling en groei van het innovatieve Zeeuwse bedrijfsleven. Uit het KplusV onderzoek 'Kapitaalmarkt provincie Zeeland' blijkt dat additionele investeringen van Rijk en regio nodig zijn (in omvang en hoogte) om de fondsen InnoGo en het Zeeuws Participatiefonds naar de gewenste fondsomvang te laten groeien (Innogo; 3,3 miljoen euro, ZPF: 7,5 miljoen euro). De regionale partijen zijn voornemens om hierin circa 6,8 miljoen euro te investeren. Aan het Rijk vragen we een bijdrage van 3,5 miljoen euro.

- **Opzetten (co)financieringsfonds voor investeringen van 250.000 euro - 1.000.000 euro**

Voor de grote investeringen wordt zoveel

mogelijk gebruik gemaakt van bestaande fondsen en investeerders in en buiten Zeeland. Gezien de toenemende vraag om (door) groei mogelijk te maken wordt voorgesteld om in eerste instantie een fonds op te zetten tussen de 5 miljoen euro en 10 miljoen euro. KplusV concludeert in het 'Onderzoek kapitaalmarkt provincie Zeeland' (2017) dat er een groeiende behoefte aan financiering voor de groeifase ontstaat door een tekort aan instrumenten en kapitaal. De uiteindelijke grootte van het fonds zal afhangen van onder meer de kapitaalsbehoefte die blijkt uit het kapitaalmarktonderzoek. Vooralsnog wordt uitgegaan van een omvang van 6 miljoen euro. Aan het Rijk vragen we een bijdrage van 50% van de fondsomvang

(3 miljoen euro). Rijk, Provincie Zeeland, Impuls en BOM zullen worden betrokken bij de uitwerking van een fondsplan.

- **Kenniswerf Zeeland/DOK41/Accelerator Programma**
Stichting Kenniswerf Zeeland/DOK41 is dé innovatie hotspot in Zeeland geworden. Na de opstart vanuit OPZuid heeft de regio Zeeland de verdere financiering voor haar rekening genomen. Hiernaast wordt samenwerking met een aantal Zuid Nederlandse en Vlaamse incubatoren gefinancierd vanuit INTERREG via het project "Link2Innovate". Naast de continuering en aanscherping van de ambities van Kenniswerf Zeeland/DOK 41 is een specifiek speerpunt de verbetering van de ondersteuning van ondernemers. Op basis van het 'Onderzoek kapitaalmarkt provincie Zeeland'(2017) constateert KplusV „een verschillende perceptie van het niveau van investor readiness tussen de ondernemers en kapitaal aanbidders. Een

oplossing is het versterken van de begeleiding van ondernemers, bijvoorbeeld met een ontwikkel- of acceleratorprogramma.”

De komende periode zet Impuls samen met stichting Kenniswerf een accelerator programma op en verkent hoe een deel van de ongeveer 160 bedrijven die op dit moment deelnemen aan of uitstromen uit de programma's zoals het ZPF, DOK41 en InnoGo! nog beter kunnen worden ondersteund. Het programma richt zich op innovatieve (tech) startups, innovatieve scale ups en corporate spin-offs. Aan het Rijk vragen we te faciliteren en financieren (PM) in een nauwe aansluiting bij het nationale Start-up Delta initiatief.

- **Opzetten (informal) investor network in Zeeland**

De afgelopen periode heeft Impuls samen met de Provincie Zeeland diverse gesprekken gevoerd met rijke particuliere investeerders (business angels). Uit die gesprekken kwam naar voren dat een aantal investeerders overweegt om een gezamenlijk fonds op te zetten en andere investeerders geïnteresseerd zijn in investeringsvoorstellen. De behoefte om het huidige aanbod van informaal kapitaal beter te ontsluiten door een georganiseerde dealflow en professionalisering van informele investeerders via kennisontwikkeling komt eveneens tot uiting in het KplusV rapport. Een plan hiervoor wordt verder uitgewerkt.

Benodigde investeringen

Voor de periode 2017-2020 is een ambitieplan voor het innovatie-ecosysteem opgesteld met een totale omvang van ruim 20 miljoen euro, waarvan 16,8 miljoen euro aan fondsinvesteringen. Op dit moment loopt het overleg over het financieel commitment van de diverse regionale partijen (waaronder Provincie, Rabobank, De Zeeuwse Verzekeringen en ZLM). Provincie Zeeland en deze bedrijven hebben inmiddels al een aantal financiële (principe-)toezeggingen gedaan. Aan het Rijk vragen we een bijdrage te leveren van 6,5 miljoen euro (ongeveer 1/3).

Ministerie van Economische Zaken

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

De Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Binnenhof 4
2513 AA DEN HAAG

**Directoraat-generaal
Bedrijfsleven & Innovatie**
Directie Regio

Bezoekadres
Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

Postadres
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Factuuradres
Postbus 16180
2500 BD Den Haag

Overheidsidentificatienr
00000001003214369000

T 070 379 8911 (algemeen)
www.rijksoverheid.nl/ez

Datum 20 juni 2017
Betreft Investeringsprogramma Zeeland in Stroomversnelling

Geachte Voorzitter,

Met de motie Bisschop (Kamerstuk 29 697, gewijzigd nr. 27) heeft uw Kamer de regering verzocht om, in overleg met de provincie Zeeland, werk te maken van een nader plan van aanpak. Het bijgevoegde Investeringsprogramma Zeeland in Stroomversnelling geeft hier invulling aan. Dit Investeringsprogramma is gebaseerd op het advies van de commissie Balkenende (Kamerstuk 29697, nr. 26). Met deze brief, die ik mede namens de minister van Financiën stuur, voldoe ik tevens aan mijn toezegging tijdens het AO Economische Structuurversterking Zeeland d.d. 12 oktober 2016 (Kamerstuk 29697, nr.31) om de ambities van Zeeland op het gebied van onderwijs te betrekken bij het Techniekpact en aan mijn toezegging in overleg te treden met de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

In het navolgende schets ik op hoofdlijnen de belangrijkste bereikte resultaten van de afgelopen maanden waarin intensief met de provincie Zeeland en de regionale partijen is gewerkt aan de ontwikkeling van het Investeringsprogramma met de bijbehorende projectvoorstellen. De ontwikkeling van het Investeringsprogramma is begeleid door de Zeeland coördinator de heer J. van der Eijk en een Taskforce onder voorzitterschap van gedeputeerde De Bat van de provincie Zeeland.

Aanpak Investeringsprogramma Zeeland in Stroomversnelling

Zeeland heeft met het adopteren van het advies van de commissie Balkenende een (middel)langetermijnstrategie ingezet, gericht op duurzame economische structuurversterking. In lijn met het advies van de commissie Balkenende is het Investeringsprogramma een versnellingsagenda om kansrijke sectoren een impuls te geven.

Met het Investeringsprogramma, dat uit zes projectvoorstellen bestaat, zet Zeeland in op het versterken en ontwikkelen van de clusters Deltatechnologie (waterveiligheid), Energie (wind op zee, getijdenenergie) en Circulaire Economie en wordt de aansluiting van het onderwijs op deze clusters verbeterd. Verder worden de innovatiefondsen van ontwikkelingsmaatschappij Impuls Zeeland versterkt ten behoeve van het innovatieve mkb. Voor het uitvoeren van haalbaarheidsstudies, het stimuleren van nieuwe projectvoorstellen en het verbeteren van het organiserend vermogen van regionale partijen zullen zogenaamde aanjaagelden worden ingezet.

Ons kenmerk
DGBI-DR / 17055075

Bijlage(n)
1

De actie Bestuurlijke Vernieuwing uit het advies van de commissie Balkenende is door de Zeeuwse overheden samen met het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties in het kader van de proeftuin "Maak verschil" opgepakt. Betrokken partijen onderzoeken hoe zij zich het beste kunnen organiseren ten behoeve van het versterken van de Zeeuwse economie en zullen eveneens invulling geven aan de actie Leefbaarheid uit het advies van de commissie Balkenende. Voor de actie Gezonde Regio & Toerisme is door de provincie een verkenner aangesteld die de kansen van deze combinatie onderzoekt. De actie Bestuurlijke Vernieuwing en de actie Gezonde Regio & Toerisme maken geen onderdeel uit van het Investeringsprogramma, maar dragen wel bij aan het versterken van de economische structuur van Zeeland.

Met de gekozen aanpak is naar mijn mening een stevige basis met potentie voor de (middel)lange termijn gelegd om de economische groei te versnellen, meer werkgelegenheid te creëren en de concurrentiepositie van Zeeland te versterken. De projecten Smart Delta Resource Industrieel Infrastructuurfonds en het Tidal Technology Center (TTC) passen bij het "DNA" van Zeeland en sluiten goed aan bij nationale opgaven, zoals het verduurzamen van de economie en de energietransitie.

De projecten Joint research Center (JRC), het Centre of Expertise (CoE) Wind op Zee en het MBO DELTALab ambiëren de afstemming van het onderwijs op de kansrijke sectoren Deltatechnologie, Energie en Circulaire Economie en de aansluiting van de onderwijsstructuur op de arbeidsmarkt te versterken. Verder beogen deze projecten een intensievere samenwerking tussen het mbo en het hbo te bewerkstelligen, waardoor doorlopende leerlijnen worden verstevigd en een betere aansluiting op de doelstellingen van het landelijk Techniepact wordt gecreëerd.

Met de versterking van de innovatiefondsen van de ontwikkelingsmaatschappij Impuls Zeeland wordt de regionale financieringsstructuur voor het innovatieve mkb verbeterd en ontstaat een vrijwel sluitende financieringsketen.

Financiering projectvoorstellen

Het totale Investeringsprogramma bedraagt voor de korte termijn circa € 63 miljoen. Om de projecten uit te voeren draagt de regio (provincie, gemeenten, bedrijfsleven en onderwijsinstellingen) voor bijna € 38 miljoen bij. Aan het kabinet is door de regio gevraagd een bedrag van € 25 miljoen toe te zeggen.

In mijn brief van 14 december 2016 (Kamerstuk 25422, 32645 nr. 169) heb ik de bereidheid uitgesproken om mij als coördinerend minister in te spannen om binnen de bestaande mogelijkheden middelen vrij te maken in de orde van grootte van € 25 miljoen om bij te dragen aan goede projecten in Zeeland. Gelet op de concrete voorstellen die de provincie heeft ontwikkeld, zie ik op dit moment reeds de mogelijkheid om € 25 miljoen bij te dragen.

De rijksbijdrage aan het Investeringsprogramma is deels afkomstig uit bestaande rijksinstrumenten en deels uit vrijgemaakte middelen uit de Rijksbegroting.

Aanvullend op de bijdrage van € 25 miljoen zie ik voor sommige projectvoorstellen van het Investeringsprogramma nog kansen om in latere fasen van de realisatie gebruik te maken van bestaande subsidie-instrumenten, zoals de Stimuleringsregeling Duurzame Energieproductie (SDE+ regeling), en van financieringsmogelijkheden, bijvoorbeeld via het Toekomstfonds.

Uitvoering Investeringsprogramma

Om de uitvoering van het Investeringsprogramma te begeleiden zal een "Economic Board" en een deskundigencommissie worden ingesteld door de provincie. Ik wil me in blijven zetten om gezamenlijk met de provincie Zeeland bij te dragen aan de uitvoering en het verder brengen van het Investeringsprogramma. Mijn ministerie zal op verzoek van de provincie Zeeland deelnemen aan de Economic Board.

Samenvattend constateer ik dat met het Investeringsprogramma en de projectvoorstellen een bijzondere prestatie is neergezet de afgelopen periode. Met een doelgerichte aanpak, gezamenlijke inspanningen van regio en rijk kunnen concrete stappen worden gezet. Met het onderhavige Investeringsprogramma en de bijbehorende projectvoorstellen heeft Zeeland de basis gelegd voor een stroomversnelling in het versterken van de economische structuur en werkgelegenheid.

(w.g.) H.G.J. Kamp
Minister van Economische Zaken